

Overweging 8 maart 2015

geboden, geschreven en ongeschreven regels

Lezingen: Exodus 20, 1-17; Romeinen 7, 14-25; Johannes 2, 13-22.

Er is geen volk dat een stabiele samenleving kan vormen zonder regels die voor ieder gelden. Het verhaal van exodus is dan ook niet alleen een verhaal van bevrijding uit slavernij. Het vertelt ook over de groei van de relatie met God en de ontwikkeling als volk. Nu het eenmaal bevrijd is, is het geen slavenvolk meer dat door de regels van de onderdrukker wordt gedomineerd. Het is zelf verantwoordelijk voor de ordening van de samenleving. Daarin moet de relatie met God en de relatie met mensen geregeld worden, zodat de roeping van het volk en de onderlinge betrekkingen naar behoren zijn geborgd. Zo staan de eerste boeken van de Bijbel vol bepalingen over alle mogelijke aspecten van de eredienst en van de handel en de zuiverheid van gedrag. Veel meer dan alleen de tien geboden. Maar de traditie legt wel grote nadruk op deze. Zij regelen in essentie de relatie tot God en de relatie tussen mensen en de innerlijke geestelijke hygiëne.

Toch wordt in de Schrift zelf en in de Joodse traditie niet over geboden gesproken, maar over het tiental woorden. Dat geeft al meteen aan dat het nu niet precies over het getal tien gaat. Telling van de aanwijzingen in de verschillende tekstdelen levert verschillende uitkomsten op. De tradities van het Boek hanteren ook verschillende lijstjes van de zogenaamde tien geboden. Het tiental wil alleen een bepaalde maat aangeven. Het worden ook geen geboden genoemd, maar woorden. Woorden van betekenis. Een aantal heeft wel de vorm van geboden. In de katholieke traditie is enige nadruk op het verbod van onkuisheid komen te liggen door de wat ongezonde belangstelling van de katholieke kerkelijke traditie voor seksualiteit. Het verbod op overspel staat eigenlijk op een lijn met het verbod om naast God andere goden te hebben en te dienen. Het heeft met zuiverheid en trouw te maken. Die zuiverheid heeft ook een innerlijk aspect en betreft de begeerte naar wat niet van jou is. Na deze opsomming van de goddelijke woorden volgen drie hoofdstukken met voorschriften die nader op een aantal van deze ingaan. Voorschriften met betrekking tot de omgang met knechten en slaven, doodslag en mishandeling, de vreemdeling, weduwen en wezen, diefstal, woeker, laster en meened, de overheid en God zelf. Zo zijn het tiental woorden als een samenvatting te zien. Later zullen rabbijnen, waaronder ook Jezus, een nog kortere samenvatting geven: "God liefhebben en uw naaste als uzelf".

Het overtreden van de aanwijzingen verstoort de relatie met God en met de medemens en daarmee de shalom die het volk in het vooruitzicht is gesteld. Een diepe vrede, uitwendig en innerlijk, waar ieder naar verlangt.

De woorden zijn dan ook gegeven met het oog op het beloofde land. Wanneer het volk ze houdt en ernaar leeft, zal het in vrede en voorspoed leven. Indien niet, dan niet. Dat is dan geen straf van God, omdat Hij boos zou zijn dat zijn volk zich niet aan zijn woord houdt, maar een eenvoudige consequentie van hun handelwijze. De woorden zijn gericht op heiliging. Dat is niet een heilig boontje worden, maar leven in respect voor de essentiële relaties. Het beloofde land is dan de werkelijkheid die ons in het vooruitzicht is gesteld wanneer we leven in overeenstemming met de richtlijnen die tot ons behoud gegeven zijn.

Laten we maar eens nader kijken naar de verschillende clusters van woorden.

De woorden die van doen hebben met de relatie met God:

In de eerste plaats maakt God zich bekend als degene die het volk bevrijd heeft uit slavernij. De woorden die volgen komen niet uit de lucht vallen, zijn niet van een vreemde, maar van Degene die al een bevrijdende relatie met het volk is aangegaan. Het volk heeft Hem al leren kennen als een verlosser. Het is een unieke en exclusieve relatie

die geen andere partner naast zich kan verdragen. Geen andere goden, geen afgodsbeelden. Geen gesneden beelden van wat dan ook waarvoor men buigt. De Naam van God in herinnering houden en eren. Die naam vertelt immers wie Hij is: de Aanwezige. Ook al valt God buiten de categorieën van ruimte en tijd, Hij staat wel in betrekking tot de geschiedenis. Niet alleen in onze aandacht, maar ook in de ordening van de tijd eren we Hem. Zo zijn we geen slaaf van de tijd, maar beheren onze tijd, zoals we geroepen zijn de schepping te beheren. Door het beheren van de tijd kunnen de verschillende belangrijke aspecten van ons bestaan aan de orde komen.

De woorden die de menselijke relatie betreffen:

Zoals we leven ontvangen van het Woord van de Ene, zo ontvangen we ons biologische bestaan van onze ouders. In het doorgeven van leven lijken zij op de levengevende God. De aanwijzing om de ouders te eren staat in de continuïteit van de generaties. Zonder respect voor hun ouders krijgen ouders geen respect van hun kinderen. Het gebod houdt, volgens de rabbijnse uitleg, overigens ook in dat ouders zich respectabel dienen te gedragen. Op vergelijkbare wijze geldt dit ook voor de overheid, die hier niet wordt genoemd, maar in de uitwerking van deze geboden wel. Wanneer ouders en overheden zich niet gedragen zoals van hen verwacht mag worden, is dat een aantasting van het normbesef in de samenleving. Het scheidt verwarring, verlies van samenhang en kan ertoe leiden dat ieder zijn gang gaat. Soms hoor je geluiden van die strekking ook wel in onze huidige samenleving met betrekking tot de normvervaging bij bestuurders van banken en bij landsbestuurders.

De hierop volgende richtlijnen betreffen het respect voor het leven, het goed en de goede naam van de naaste. Deze woorden staan in directe relatie tot ons gevoel van veiligheid. In een samenleving waarin we ons veilig voelen, hoeven we niet beducht te zijn voor elkaar of voor de overheid. We weten ons beschermd en hoeven niet te duchten voor ons leven. Ons bezit wordt door wet beschermd. Met de aantasting van de goede naam is het wat moeilijker gesteld. Er is een zekere wetsbescherming, zeker wat meeneed betreft, maar het hangt toch vooral van onze innerlijke beschaving af hoe we met de goede naam van onze naaste omgaan. In de rabbijnse traditie wordt de aantasting van de goede naam streng veroordeeld. Het kan het leven van iemand volledig verwoesten en men kan er zich nauwelijks tegen verweren, want het gebeurt zelden in aanwezigheid van degene die het betreft. Volgens de traditie staat het op één lijn met, en wordt even zwaar aangerekend als het gebod om niet te doden.

Tot slot wordt dan ook een woord gesproken aangaande het innerlijk leven: Het gaat over begeerte. Begeerte bestuurt de geestelijke huishouding, de bewegingen van ons hart, onze motivaties. Even wat schematisch gezegd voor de duidelijkheid: Begeerte is ongeregeld en ongeoorloofd verlangen. De meer gezonde vorm ervan zijn willen en verlangen. Willen en verlangen sturen onze handelingen en onze strevingen. Zij betreffen de ontplooiing van onze mogelijkheden en onze idealen. Door begeerte vervreemden we van onszelf. Het neemt ons in beslag en vereenzelvigd ons als het ware met het voorwerp van begeerte. Begeerte stoelt op onvrede met onszelf. We willen hebben wat de ander heeft en soms willen we de ander zijn. Als zodanig is het ook een verloochening van onze eigen talenten en mogelijkheden.

Zouden we nu vanuit het verhaal over de gave van het tiental woorden ook een verbinding kunnen leggen met het evangelie over de tempelreiniging door Jezus? Ik noem twee aspecten.

Jezus wordt boos, omdat de praktijk van de tempel de relatie met God verduistert. De tempel is de plek waar in de eerste plaats de relatie met God aan de orde is. Het staat in dienst van de eerste geboden. Het is heilige plaats voor gebed en eredienst. In die tijd draagt dat nog het aspect van offerdienst, hoewel dat gaandeweg minder was geworden. Na de verwoesting van de tempel is die praktijk voorgoed voorbij. Mensen kwamen van

heinde en verre naar de tempel. Voor hun gemak werden offerdieren aangeboden en geld gewisseld. Het was een begrijpelijke praktijk ten dienste van al die buitenlandse Joden, maar geld en uiterlijke eredienst overwoekerden het wezenlijke, het geloof. Ook het loutere voldoen aan rituele geboden is nog geen geloof. Het reinigen van de tempel is daarmee ook een symbolische daad die verwijst naar innerlijke zuiverheid in het geloof. Daaroverheen verwijst het naar de verrijzenis en naar de tijd waarin de tempel overbodig is geworden. De messiaanse tijd waarin werkelijk de gemeenschap van gelovigen de nieuwe tempel is. Wanneer de eredienst plaats vindt in het hart en God daar geëerd wordt. Dat is de nieuwe tempel in de Geest waar ook Jezus naar verwijst. Wij zijn immers zijn lichaam, opgebouwd in de Geest. We zijn nu al wat we hopen te zullen zijn. De kerk is de zichtbare vorm van deze tussentijd. Ook die moet van tijd tot tijd gereinigd worden. De woorden van leven zijn niet bedoeld om gestolde begrippen te zijn, op steen of schrift. Zij moeten gedaan en geleefd worden. Woorden zijn van vlees en bloed, en soms ook van pijn en tranen. Alleen op die wijze wordt recht gedaan aan de complexe werkelijkheid die we als mensen zijn. Amen.